

Remences i Rabassaires

Francesc Bonamusa (Universitat Autònoma de Barcelona)

Resum /Resumen /Abstract

Aquest article far una balanç dels estudis fets per Jaume Vicens Vives sobre les relacions, la conflictivitat i els enfrontaments entre els senyors, propietaris de la terra i els remences. De la mateixa manera reflexiona sobre su evolució a llarg de la història des de el segle XV fins les primeres dècades del segle XX:

Este artículo hace un balance de los estudios hechos por Jaume Vicens Vives sobre las relaciones, la conflictividad y los enfrentamientos entre los señores, propietarios de la tierra, y los remences. Igualmente reflexiona sobre su evolución a lo largo de la historia desde el siglo XV hasta las primeras décadas del siglo XX.

This paper takes stock of the Jaume Vicens Vives's studies on relationships, conflict and clashes between lords, landowners, and Remences. Also reflects on its evolution through history from the fifteenth to the early decades of the twentieth century.

Paraules clau /Palabras clave /Key Words

Conflictivitat camperola, Rabassa Morta, Fil·loxera, Rabassaires i Sindicalisme, Llei de contractes de Conreu

Conflictividad campesina, Rabassa Morta, Filoxera, Rabassaires y Sindicalismo, Ley de contratos de cultivo

Peasant unrest, Rabassa Morta, filoxera, Rabassaires and syndicalism, Law Contract Cultivation

8

Fa sis mesos, 9 maig de 2010 any del 50è aniversari de la mort de Vicens Vives, ha tingut lloc la XIII Marxa de cicloturisme *Terra de remences*, que surt de Sant Esteve d'en Bas i després de voltar per la Garrotxa, el Ripollès i Osona torna a Sant Esteve. Tretze anys, doncs, que indirectament es recorda el terme remences que fa centenars d'anys s'estenia per les terres catalanes de conreu i fou estudiat per Vicens Vives fa una seixantena d'anys.

Vicens Vives afirmà, un any després de la seva participació en el IX Congrés Internacional de Ciències Històriques, celebrat a París el 1950, que “els Annales són una altra cosa. Allà hi ha ganes de combatre i de polemitzar; d'expulsar als mercaders del temple. I amb quina sonneria fustiga Febvre els vicis inveterats dels historiadors de tota grapa (“laña”) que sacrifiquen la seva sinceritat a uns inconfessables egoismes personals o es sobreposen arrogants sobre la caduca història dels fets militars, econòmics i socials, sense més vida que la del aparell gimnàstic que sosté les seves estructures”.

La història a partir d'aquí ja no serà història política, ni de les institucions, ni tampoc història de la cultura, sinó que serà necessari abordar “el passat íntegre en totes les seves dimensions de d'alt a baix, de dreta a esquerra, des del rei al rabadà (“zagal”), del literat al comerciant. Una història que utilitzarà les estadístiques per una millor comprensió dels fets econòmics, demogràfics, socials”.

Aquest moviment convergent cap a l'Escola dels "Annales" en el pròleg al segon volum de l'Obra dispersa i els seu interès per comprendre els problemes actuals el portaren a alternar el seu treball sobre els segles XV i XVI. Forma al seu entorn un grup d'investigadors com Emili Giralt, Joan Reglà, Jordi Nadal, Casimir Martí, Josep Fontana, Josep Termes, Ramon Garrabou, Albert Balcells i d'altres que han treballat en Història econòmica, Història agrària, Història dels moviments populars i del moviment obrer.

Pierre Vilar, que s'introduí a fons en la història de Catalunya amb la direcció d'una extensa obra *Cataluña en la España Moderna* (1962) i en la que hi col·laboraren diversos deixebles de Vicens, ve a dir que Vicens representa "la integració de la història de Catalunya en la història universal, la de la història política clàssica en una història total, la de l'erudició d'un home d'ofici en les inquietuds de l'actualitat"¹.

El seu interès en introduir en la historiografia espanyola un rigor científic ho manifesta també amb la fundació pel 1953, de l'*Índice Histórico Español* o la direcció de l'obra de cinc volums *Historia Social y Económica de España y América* amb la col·laboració de diversos historiadors durant els anys 1957-1959 o amb *Industrials i Polítics*.

Totes aquestes ànsies de renovació provocaren la polèmica amb diversos historiadors tradicionals, sobretot amb els seus treballs sobre Ferran el Catòlic, els remences i el problema agrari català durant el segle XV. Vicens utilitzà mètodes estadístics, gràfiques i d'altres instruments metodològics per defensar els seus plantejaments. Reivindicà de forma positiva el paper de Ferran al que presentava precisament com un sobirà que introduí a Espanya idees polítiques, econòmiques i socials de la civilització occidental i que donà suport a Catalunya. Treballa la relació entre les diferents classes socials, els aristòcrates el clergat, els camperols i els seus deixebles seguien aquestes idees.

Conflictivitat entre propietaris de la terra i camperols

Jaume Vicens Vives estudià de forma intensa les relacions, la conflictivitat i els enfrontaments entre els senyors, propietaris de la terra i els remences, pagesos sotmesos als "Mals usos" o conjunt de dependències, servituds, gravàmens i una dura subordinació a la segona meitat del segle XV que portaren a dues guerres civils, fins a la Sentència de Guadalupe (21 d'abril del 1486), on el rei de Catalunya i Aragó, Ferran II, extingia el mals usos, els drets dels senyors contraris a la dignitat humana dels pagesos, i els alliberava de l'adscripció a la terra, garantia llur llibertat personal i la possibilitat de disposar lliurement dels béns mobles, restant en llurs possessions com emfiteutes.

Vicens estudià aquesta situació social immersa en els regnats de Joan II i Ferran II en obres com *Ferran II i la ciutat de Barcelona 1479 - 1516* (1937); *Política del rey católico en Cataluña* (1940); *Historia de los remensas en el siglo XV* (1945); *Juan II de Aragón, 1398-1479: monarquía y revolución en la España del siglo xv* (1953); *El Gran sindicato de Remensas: 1488-1508: la última etapa del problema agrario catalán durante el reinado de Fernando el Católico* (1954); *Historia crítica de la vida y reinado de Fernando II de Aragón* (1962). Així, doncs, el tema de la lluita camperola és un

¹ BOMANUSA, Francesc; "Vicens Vives: décimo aniversario", *Triunfo*, 449 (1971).

referent important de l'obra de Vicens Vives.

De fet, des del segle XV fins el primer terç del XX existí en el camp català una permanent tensió interclassista entre propietaris i camperols en el camp català amb manifestacions més o menys explícites. El bandolerisme dels segles XVI i XVII; l'important paper dels pagesos en la revolta de 1640 contra Felipe IV i el Conde Duque de Olivares- la Guerra dels Segadors- el descontent camperol durant el segle XIX, exposat en el marc de la reacció absolutista i carlina al centralisme liberal o en front la desamortització eclesiàstica i comunal, són síndromes eloqüents de l'esmentada tensió que sacsejava els ciments de les relacions socials.

El professor Emili Giralt, deixeble de Vicens que ocupà la seva càtedra a la Universitat de Barcelona i reorganitzà el Centre d'Estudis d'Història Internacional (CEHI) fundat l'any 1949, advertia fa una quarantena d'anys que era necessari modificar la visió tradicional d'unes plàcides relacions en el camp català entre propietaris i camperols des de les resolucions de la Sentència de Guadalupe (1486) dictades per el rei Ferran II i estudiades por Vicens Vives, fins aleshores².

Giralt ha indicat també que, si bé no hi ha conflictes tan espectaculars com aquells fins a la Segona República, no es pot justificar l'afirmació de que las relacions socials en las comunitats agràries catalanes s'han desenvolupat sense dificultats com ha considerat una línia de pensament conservador dominant a la societat catalana i en el catalanisme polític i destil·lada pels grans interessos agrícoles.

És precisament l'important treball de Vicens sobre els pagesos i la seva projecció que m'ha conduit a presentar en aquest acte d'homenatge una temàtica en aquesta línia de preocupació per la història dels pagesos, en aquest cas en les tenses i violentes relacions sorgides entre propietaris i rabassaires a partir de l'aparició de l'epidèmia de la fil·loxera fins a la Guerra civil.

10

"Rabassa Morta i Fil·loxera"

En el marc de las transformacions agràries de finals del segle XVIII i primers del XIX, trobem entre les formes d'accés a l'explotació de la terra l'explotació directa i un conjunt de relacions contractuals entre propietaris i conreadors: l'emfiteusi, la masoveria, la parceria i la "rabassa morta", que fou el tipus de contracte majoritari a les vinyes de Catalunya .

La "rabassa morta" era un contracte emfitèutic- cessió perpètua del domini útil d'unes terres amb obligació de cultivar-les o millorar-les- de naturalesa temporal, però de duració no definida, no establerta, que tenia per objecte la cessió d'un tros de terra al rabassaire per que aquest la desbrossés, plantés vinyes i la treballés segons "us i costum". De cada collita el rabassaire havia de pagar una part alíquota al propietari, però gaudia del domini útil de la terra mentre vivien las vinyes que ell havia plantat. La millora de les tècniques de conreu, l'ús d'abonaments i d'altres aplicacions allargaren molts anys la vida de les vinyes sense realitzar formalment una nova plantació.

La fil·loxera, coneguda a França des de 1868, liquidà en pocs anys tota la riquesa

² GIRALT, Emili; "El conflicto "rabassaire" y la cuestión agrícola en Cataluña hasta 1936", *Revista de Trabajo*, 7 (1965).

vitícola francesa. La destrucció de les vinyes franceses facilità l'exportació dels vins catalans i l'increment de la demanda impulsà el conreu de la vinya cap a terres del litoral i prelitoral marítim; entrà en terres de regadiu i s'estengué i ascendí a alts turons mitjançant petites obres d'enginyeria manual o murs de pedra seca para salvar la pendent. D'aquesta forma a l'Alt Empordà i a mercè de la "tramuntana" s'arriben a plantar vinyes en les muntanyes del monestir de Sant Pere de Rodes a 500 metres d'altitud i en terres del costat del mar de cara al Nord i la Tramuntana que permeteren al poeta i dramaturg Josep Maria de Segarra compondre per 1923 uns versos que reflectien la realitat d'El Port de la Selva, vil·la marinera de l'Alt Empordà, en el cap de Creus:

*Vinyes verdes vora el mar,
ara que el vent no remuga,
us feu més verdes i encar
teniu la fulla poruga,
vinyes verdes vora el mar. (...)
Vinyes que dieu adéu
al llagut i a la gavina,
i al fi serrellet de neu
que ara neix i que ara fina...
Vinyes que dieu adéu!*

Malgrat el cordó sanitari, la fil·loxera aparegué a Catalunya precisament per l'Alt Empordà, anys abans dels versos de Segarra. En 1879 es mou ja per Rabós, Espolla, Figueres i progressivament s'escampa cap el Sud, destrossant les vinyes i arribant al Maresme (Pineda, Malgrat, Calella), a Barcelona cap a 1882; a l'Anoia (Sant Sadurní) cinc anys després i al Penedès a partir de 1889 infectant tota la comarca pel 1896. Seguiren el Camp de Tarragona, la Conca de Barberà i a mitjans de la dècada dels 90 el Priorat quedarà completament destruït. Pel 1906 la fil·loxera encara realitza estralls a Sant Carles de la Ràpita i el 1907 a Amposta.

L'epidèmia havia afectat també de ple La Rioja, on apareix a mitjans de 1899, i s'estengué ràpidament per tota la comarca que a partir de la caiguda dels preus reals per la competència exterior pel 1880 havia situat la vinya como un conreu en alça afavorit, com en el cas de Catalunya, per l'exportació de vi a la França devastada per la fil·loxera i les avantatjoses condicions de l'arancel franc-espanyol (1882). Així mateix, la fil·loxera es detectà per 1878 a Málaga i anys més tard a la província de Cádiz, a Jerez de la Frontera i a nombroses localitats del seu entorn³.

A Catalunya el balanç final de la invasió de la fil·loxera significà la desaparició total de la vinya indígena, la destrucció de 400.000 Hi hagué unes pèrdues valuades en 350 milions de pessetes, segons dades de 1909. Davant aquesta catàstrofe sorgiren forts debats de com afrontar la malaltia de les vinyes i posicions antagòniques respecte la substitució de ceps europeus pels ceps procedents de Nordamèrica, que si bé eren immunes a l'insecte, comportaven deixar morir la vinya afectada i realitzar una nova replantació, amb la corresponent problemàtica que podia sorgir a l'entorn de la revisió dels contractes.

³ GARCÍA DE LUJÁN, Alberto; "El cultivo de la vid en la provincia de Cádiz" i MATEOS, José Mª; "La estación de viticultura y enología de Jerez de la Frontera" en Alberto RAMOS y Javier MALDONADO (ed.): *Vinos, vinagres, aguardientes y licores de la provincia de Cádiz*, Cádiz, 1997.

Així, doncs, en la última dècada del segle, la crisi social s'endurí debut a la cessació de les exportacions a França, l'abandonament dels camps, l'emigració de població rural a centres industrials como Barcelona i la pèrdua del mercat antillà pels teixits catalans. Grans extensions de terra quedaran seques; algunes foren replantades amb ceps americans, d'altres foren ocupades per cereals, oliveres, garrofers i boscos o quedaren ermes. Per últim on no es pogué reconstituir la vinya o substituir-la es veieren obligats a l'emigració, aquest és el cas del Priorat i les muntanyes de Prades.

El procediment de replantació era car i els rabassaires no disposaven de recursos i sol·licitaven la renovació dels contractes amb millors condicions contractuals. Per la seva part els propietaris consideraven que la replantació extingia els contractes de "rabassa morta", perquè la vinya que els hi havia donat origen s'havia destruït.

En front la crisi provocada per la fil·loxera i la caiguda de les exportacions i amb l'objectiu d'aconseguir unes condicions de vida millors, els rabassaires i d'altres parcers se articularen en diverses organitzacions que convergiren amb el pensament republicà actiu des de la Revolució de 1868. Entre elles tenim la Unió de Treballadors del Camp (1872-1874); La Lliga de Viticultors Rabassaires de Catalunya (1882-83); la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola (1893-96) o la Federació Nacional de Obrers Agricultores de España (1913-1918). Junt a aquestes organitzacions podem citar-ne d'altres de caràcter comarcal com la Federació Comarcal Obrera Agrícola de l'Alt i Baix Penedès o la Federació Provincial d'Obrers del Camp de Tarragona. Precisament la poderosa Unió de Rabassaires dels anys vint i trenta sorgirà gràcies a aquesta trama associativa i sindical anterior.

En aquesta situació cal destacar la interacció entre republicanisme català i rabassaires. El republicanisme era la opció política que més atenció havia prestat a les seves reivindicacions i la força del republicanisme descansava fonamentalment en las comarques vitícoles rabassaires. Així podem observar-ho, per exemple, en el triomf electoral de candidatures federals el 1893 en els districtes rabassaires de Vilafranca, Vilanova, Sant Feliu, Sabadell i Granollers. Aquesta interacció es reproduïx també en institucions com la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya durant els primers vint anys del segle XX.

12

El 1900 s'havia creat l'Estació enològica de Vilafranca del Penedès. Quatre anys després disposava d'important material de viticultura i pel 1907, s'iniciaven diversos estudis d'investigació i cursos de viticultura i enologia que acolliren als millors enòlegs catalans (Campllonch, Lluís Mestres, etc.).

Aquesta destacada activitat científica i tècnica comportà una col·laboració independent del pensament polític. Per exemple, tot i que la Lliga Regionalista fos la força dirigent a la Mancomunitat, la conselleria d'Agricultura estigué successivament en mans de dos republicans catalanistes: el tarragoní Josep Mestres (1914-1919) i el lleidatà Pere Mias (1919-1923) i es creà l'Escola Superior i els Serveis Tècnics de Agricultura amb directors com Carles Pi i Sunyer, l'objectiu de formar enginyers i tècnics agrícoles.

La importància d'aquestes activitats tingué també una projecció arquitectònica i artística considerable. En aquests anys es construïren cellers i cooperatives a Pinell de Brai, Falset, Gandesa, Sant Sadurn d'Anoia, etc. que, dissenyats per arquitectes com Domènec i Montaner, Puig i Cadafalch, Cèsar Martinell, són autèntiques joies del

Modernisme.

Rabassaires i Sindicalisme

A partir de la Primera Guerra mundial, el creixement i l'activitat de l'anarcosindicalisme afectà la conducta dels rabassaires. Durant els anys de predomini de la CNT (1918-1920/22), entre la classe treballadora catalana i andalusa, trobem els precedents de la Unió de Rabassaires que posteriorment tindrà un paper fonamental.

Són anys d'àmplia extensió de la lluita sindical. Uns exemples prou clars són la vaga de La Canadenc, la lluita per la jornada de 8 hores i la Vaga General de 1919. I també és una època que a més de l'alta conflictivitat laboral sorgiran alts nivells de violència, en particular a Barcelona (els anys del pistolerisme).

Respecte al camp, la força de mobilització de la CNT destacà sobretot a les terres tarragonines mitjançant la Federación Nacional de Obreros Agrícolas de España. Precisament en el Congrés del Teatre de la Comèdia de la CNT (1919) hi participaren tres importants Federacions agràries anarcosindicalistes de las comarques meridionals tarragonines de llarga tradició vinícola: la Federació de l'Alt i el Baix Priorat, la Federació Agrària Comarcal de Valls i la Federació d'Obrers Pagesos d'El Vendrell amb un total de 9.242 pagesos organitzats. A més d'aquestes tres Federacions, també sorgien amb força organitzacions sindicals comarcals com las del Barcelonès, de l'Ebre i Montblanc i diversos sindicats amb límits municipals i fou a Vilafranca del Penedès on, degut a la força anarcosindicalista, a la UR li va costar més arrelar-se.

En totes las bases reivindicatives es demanava rebaixar el terç de la collita que un 66,2% dels rabassaires lliurava al propietari i l'augment de la col·laboració del propietari en les despeses del conreu (adobs, llavors, sulfats, etc.). Per la seva part, el ICACSI apretava el govern perquè protegís la propietat, restablís el principi d'autoritat i obligués al compliment dels contractes de treball i d'explotació de la terra.

En general, rabassaires i parcers obtingueren un cert èxit en les seves reivindicacions, si bé aconseguir-les comportava conflictivitat. Els anys 1919 i 1920 la verema hagué de realitzar-se amb la intervenció de la Guardia civil en diverses finques. Hi hagué actes de sabotatge, bombes a Castellví de la Marca i dos assassinats a El Vendrell. La conflictivitat s'estengué a les comarques tarragonines de la Conca de Barberà, de l'Alt Camp, les gironines de la Garrotxa, Alt Empordà i quasi a totes les barcelonines del Maresme, Baix Llobregat, Vallès Occidental,... Una conflictivitat que no fou exclusiva de Catalunya. Sense més comentaris, cal recordar la situació de la lluita social a Córdoba i a tota Andalusia, durant el període qualificat com Trienni bolxevic.

En els anys vint la producció de vi i oli resulta de gran importància a Catalunya, que serà la regió de Espanya que produeix més vi. Així, per l'any 1922 el vi te destinades a Catalunya 250.561 Ha, que produeixen 13.400.000 Qm de raïm entre blanc i negre, dels quals es destinen a la vinificació 13.300.000 que faciliten 9.600.000 Hl. Aquesta producció, per un valor de 288 milions de pessetes d'un total agrícola de 700 milions de pessetes, significarà un 41%.

Respecte l'exportació de productes agrícoles de producció catalana (ametlles, avellanes, olives, oli d'oliva...), cal citar el vi amb 12 milions de quilograms pel vi negre

i 4 pel blanc. Aquests 16 milions de kg significaran un 50% del total de producció agrícola (32.110.000 kg)⁴.

Aquest mateix any 1922 neix la Unió de Rabassaires (UR) amb l'objectiu de convertir-se en el sindicat majoritari del sector vitivinícola català format per pagesos que treballen la terra mitjançant un contracte de conreu -parcers, rabassaires i arrendataris- o petits propietaris i jornalers. Després del replegament anarcosindicalista, el republicanisme, de la ma de Lluís Companys, Amadeu Aragay i Francesc Riera, recuperà el sindicalisme camperol. A les eleccions a les Cortes espanyoles de desembre de 1920, Companys- empresonat a Maó fou elegit pel districte electoral de Sabadell i s'imposà en municipis rabassaires del Vallès occidental com Barberà, Castellar, Sant Cugat, Sant Quirze, Sentmenat. Companys i d'altres seguiren la campanya rural pel Vallès i la Federació de Rabassers de Catalunya, amb seu a Martorell, es convertí en l'eix de la Unió de Rabassaires (UR) que realitzà l'assemblea constituent el 6 d'agost de 1922 a Barcelona.⁵

Companys refusà la presidència d'honor, no obstant amb Fèlix Duran Cañameres, Pere Estartús i Amadeu Aragay, secretari general de la UR, constituïren la direcció efectiva de la UR.

Un any després, a partir de setembre de 1923, la Dictadura de Primo de Rivera portà a terme una dura repressió, suspengué la Mancomunitat de Catalunya i amb el suport del Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) frenà la modernització del sector i deixà pendent, com moltes d'altres, la temàtica rabassaire.

La República i la Llei de contractes de Conreu

Durant la República i en particular a l'octubre de 1934 la qüestió dels rabassaires conflueix amb d'altres dos conflictes socials històrics de Catalunya les reivindicacions dels drets nacionals dels catalans i les dels obrers industrials. Rabassaires i obrers esperaven de la República el que durant dècades no havien aconseguit. El règim de llibertats ofería la possibilitat de la reivindicació i obria l'esperança para a una solució. No obstant, el règim republicà -sotmès a la constant pressió dels sectors socials, econòmics i polítics mes radicals i contraposats- no disposà de força ni de temps per consolidar la democràcia i afrontar una política reformista a través de l'acord i la gradual solució dels problemes de les classes populars.

Giralt afirma que la crisi vitícola d'aquests anys és la més intensa de les crisis agrícoles des de finals del segle XIX i la més important pels interessos afectats (terra, capital i homes). Amb la República l'extensió de la vinya representava una tercera part de la terra cultivada en Catalunya- en particular en el Maresme, Vallès, Penedès i Camp de Tarragona- on, com ja he comentat, existien plets des de feia més de cent anys entre propietaris i rabassaires. Els primers volien rescatar el domini útil de la terra i els segons prolongar indefinidament el contracte. Per lo tant, amb el canvi de règim, els rabassaires pensaren que podrien aconseguir les seves reivindicacions i en aquest sentit la "Unió de

⁴ MILLET SIMON, J; "Potencialitat agrícola de Catalunya", *Agricultura*, 12 (20 de junio de 1923), p.323-327.

⁵ Elegeix president de la Unió a Jaume Martrat, de Martorell i la resta del comitè queda format per Josep Ricart, de Sant Pere de Ribes; Astra Janer, de Sabadell; Josep Raventós, de Sant Sadurní; Josep Buil, de Piera; Pere Cartró, de Vilafranca i Joan Bonastre, de Masquefa.

Rabassaires i Altres Conreadors del Camp de Catalunya” (UR), estimulada per republicans com Companys i Aragay, es convertí durant la República en una de les bases electorals més fermes de l’Esquerra Republicana de Catalunya (ERC).

Per la seva part, els decrets de juliol i agost de 1931 del nou règim republicà facilitaràn als treballadors del camp la demanda de revisió de quasi trenta mil contractes a Catalunya i que afectà sobre tot a la província de Barcelona amb un 77 % del nombre de judicis, mentre que Tarragona ocupava la segona posició amb un 15%.

Així les comarques de l’Alt Penedès foren les més afectades i entre les tarragonines la meitat pertanyien a El Vendrell. Les demandes de Tarragona i Tortosa no arriben al 10% dels conreadors; a Reus solament són 25, a Montblanc, 22 i se’n presenten també molt poques a Falset i a Gandesa⁶.

Si bé durant la verema de 1931 creix la conflictivitat amb les acusacions dels rabassaires als governadores civils de Barcelona (Anguera de Sojo) i de Tarragona (Ramon Noguer i Comet) per protegir l’Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), associació dels propietaris i que disposa del suport polític de la Lliga Regionalista, a finals de setembre es formalitza un acord provisional sobre la collita del vi entre la UR, l’IACSI, Anguera de Sojo, dirigents d’ERC i el president de la Generalitat. No obstant, durant l’any 1932 es dictaminà que el 90% de las demandes de revisió era improcedent i la UR, amb uns 22.000, afiliats es converteix en la sindical majoritària al camp català, si bé també inicien la seva activitat organitzacions més radicals adscrites al Bloc Obrer i Camperol com la Unió Agrària, a Lleida i Acció Social Agrària, a Girona⁷.

D’aquesta manera durant la collita de 1932 torna a aparèixer la agitació en el camp català. El maig els parcers segueixen retenint la collita que a finals de juliol s’estén pel Penedès, Vallès, Pla del Llobregat, Moianès, Pla de Bages, etc. i segueix durant la collita d’ametlles, avellanès i a finals d’any de l’oliva per les comarques de l’Alt Camp i del Camp de Tarragona. Una situació recollida, interpretada i feta pública a *Avançada*, setmanari de la Federació de ERC de Tarragona, pel dirigent d’ERC i enòleg Lluís Mestres⁸.

El conflicte s’endurí i el 6 de novembre de 1932 amb una manifestació d’uns 3.000 rabassaires a Tarragona, amb l’assalt al Govern civil, i fou reprimida amb duresa per la Guàrdia civil amb el resultat de tres ferits. Aquests fets foren utilitzats electoralment contra ERC⁹.

En tot cas, Macià era a Tarragona per diversos actes electorals i ERC presentava una interpel·lació a les Cortes a través de Lluhí i Vallescà i de Jaume Simó Bofarull (del Partit Republicà Radical Autònom de Tarragona), contra el figuerenc i radical Ramon Noguer Comet, Governador civil i que seguint a Marcel·li Domingo fins feia poc temps havia militat a ERC.

⁶ BALCELLS, Albert; *El problema agrario en Cataluña: la cuestión Rabassaire (1890-1936)*, Ministerio de Agricultura i Pesca, Madrid, 1980, p.111 i ss.

⁷ BONAMUSA, Francesc; *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*, Barcelona, 1977.

⁸ *Avançada*, 13 de maig de 1933.

⁹ BONAMUSA, Francesc; *Política i finances republicanes. Lluís Mestres i Capdevila. Comissari-conseller i Director general de Finances de la Generalitat*, El Mèdol, Tarragona, 1997.

La complexitat de la situació era tal que inclòs el Cardenal Arquebisbe de Tarragona, Vidal i Barraquer que era soci de mèrit del IACSI intervingué en el debat, mentre beneïa la seva nova seu al Palau Fivaller de Barcelona (el desembre de 1932) en recomanar als propietaris que tant o més que de l'exercici de la llei fessin ús de la caritat cristiana i dels sentiments d'amor al proïsme amb els parcers¹⁰. Aquests esdeveniments i la duresa de l'IACSI, exemplificada en la Memòria del febrer de 1933, no presagiava pas la moderació. El secretari de l'Institut, Maspons i Camarasa, qualifica la política del Parlament de Catalunya como "filla d'esbojarrats corrents que envaeixen el món cercant un major benestar als obrers manuals, sense trobar-lo, mentre aquells corrents no vinguin embolcallats amb el mantell de l'Església Catòlica".

Mentre, al Parlament de Catalunya, augmenten les propostes sobre el tema rabassaire. A l'abril de 1933, la UR, encapçalada pel seu president Josep Calvet, es presenten al govern de la Generalitat unes peticions més radicals que les que figuraven en el programa de l'ERC- en aquella època al poder- i subscrietes per les associacions rabassaires de 240 municipis. Entre elles figuren les següents: redempció de la terra conreada amb contractes de rabassa morta i de la cedida sistemàticament en arrendament; desaparició de la ficció del contracte de societat, anomenat de parceria; abolició del pagament de rendes amb parts dels fruits recollits; establiment sota el patrocini de la Generalitat del crèdit agrícola i de l'assegurança contra accident i plagues del camp, amb la creació con la creació d'institucions de previsió i d'Assistència social.

Davant d'aquesta pressió rabassaire el govern de la Generalitat va presentar al Parlament de Catalunya (a partir del mes d'abril de 1933) les lleis de Solució de Conflictes, la de Sindicats Agrícoles i la de Contractes de Conreu. La primera, aprovada a finals de juny de 1933, va deixar en suspens les resolucions judicials referents a la entrega de las parts del fruit de la collita corresponents als propietaris i en va regular les normes a l'hora de entregar-los.

Així mateix, el govern de la Generalitat també era sensible a la necessària exportació del vi. La conselleria d'Agricultura, ocupada por Ventosa i Roig, amb experiència en la modernització del món rural que havia impulsat la Mancomunitat, va intentar avançar en l'exportació de vi català i el novembre de 1933 va comissionar Lluís Mestres, de l'Executiva d'ERC, expert en electroquímia del vi i que havia realitzat viatges científics per Xile i Argentina, per visitar els Estats Units de Nordamèrica amb l'encàrrec d'estudiar la possibilitat d'introduir-hi els vins catalans i tractar el que fes referència a la qüestió vitivinícola

No obstant, a les eleccions legislatives del 1933 la Lliga obtenia la majoria catalana a les Cortes i junt amb la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA), els radicals i d'altres forces de dreta aconseguirien canviar la fesomia de la República. Tot i això, el resultat de las eleccions municipals a Catalunya al gener de 1934 tornava a ser favorable a ERC. Amb aquests resultats sorgia a Catalunya i en les seves relacions amb Espanya una conflictiva situació entre la majoria de dreta a les Cortes de la República i l'esquerra al Parlament, el Govern i els ajuntaments de Catalunya. Més encara, perquè amb l'elecció de Lluís Companys com a president de la Generalitat i el nomenament del socialista Joan Comorera per a la conselleria d'Agricultura i el de Lluhí a la de Justícia del Govern català adquiria una actitud més

¹⁰ Document del Govern de la Generalitat de Catalunya, de 10 de novembre de 1933, amb segell i signatura del conseller d'Agricultura i Economia, Joan Ventosa i Roig. Arxiu Privat.

sensible als interessos de parcers i rabassaires, sobretot en els moments en els que la UR semblava entrar a l'Aliança Obrera.

La posició enfrontada entre la majoria dretana a Espanya i l'esquerrana a Catalunya afectà les relacions entre els dos governs, des del tema dels traspassos de serveis previstos a l'Estatut de Catalunya fins el desenvolupament de la normativa sobre les relacions socials en el camp. Fou el conseller Lluhí l'encarregat de defensar en el Parlament de Catalunya el projecte de la Llei de Contractes de Conreu que, amb la incorporació d'alguna esmena, fou aprovada el 12 d'abril de 1934, sense els vots dels diputats de la Lliga, absents del Parlament des de les eleccions municipals. Era una llei reformista i no espoliava cap propietari. El governador civil de Barcelona, Claudi Ametlla, de la moderada Acció Catalana (AC) ha deixat escrit a les seves memòries paraules com: "la Llei no era la confiscació ni el robatori, com volien fer creure la Lliga i les dretes"¹¹.

Malgrat el caràcter moderat de la Llei, diversos propietaris de terres -a través del IACSI, la Lliga i la dreta espanyola- la impugnaran i el govern del radical Samper la va sotmetre al Tribunal de Garanties Constitucionals, que declarà incompetent el Parlament de Catalunya per legislar en matèria social i anul·là la Ley.

A partir de aquell moment estava en discussió, no solament la Llei de Contractes de Conreu, sinó també els límits de l'autonomia catalana, força paralizada des de que les dretes havien arribat al govern espanyol. En aquesta situació els diputats d'ERC i els bascos es retiraren de las Corts espanyoles, mentre el Parlament de Catalunya renovava el seu acord sobre la Llei (12 de juny) sense canvis i argumentant que a través del Dret civil català, la Generalitat disposava d'atribucions per legislar sobre l'acció social agrària.

Revolta i vaga general. Octubre de 1934

Malgrat alguns acords entre ERC i la Lliga que tornava al Parlament de Catalunya, els sectors intransigents del ICASI coincidint amb l'arribada al govern de Madrid de quatre ministres de la CEDA, entre ells Anguera de Sojo, ex-governador de Barcelona (4 d'octubre) seguiren la seva campanya contrària a la Llei de Contractes de Conreu. A la tensió del moviment rabassaire, si afegien fortes dificultats per materialitzar els traspassos de serveis de l'Estat a la Generalitat, en compliment de l'Estatut de autonomia i des de setembre la progressiva agitació social dirigida per Aliança Obrera que, el dia 5, declarà la vaga general seguida a Astúries i Catalunya, malgrat l'abstenció de la CNT catalana. L'endemà el president Companys, d'acord amb el govern de la Generalitat, proclamà l'Estat català dins de la "República Federal Española".

La resposta governamental fou contundent, tot i que a Catalunya l'actitud del general Domènec Batet evitarà els estralls que el general Francisco Franco i la Legió realitzaran a Astúries. A Catalunya l'exèrcit dissolgué els punts de resistència i el dia 7, el president Companys es rendia al general Batet i la repressió se estenia sobre els càrrecs públics i dirigents d'ERC i d'Aliança Obrera.

El mateix dia 7 el coronel Jiménez Arenas, nomenat Governador general de Catalunya, prenia possessió de la Generalitat i un edicte del general Batet obligava els

¹¹ AMETLLA, Claudi; *Memòries Polítiques, 1890-1917*, Barcelona, 1963.

pagesos a restituir als propietaris les rendes endarrerides, amb pena de presó en el cas d'incompliment i alguns propietaris aprofitaren aquest marc repressiu per deshauciar aquells pagesos que els hi treballaven les terres. La Llei agrària catalana fou anul·lada i segons Giralt, entre l'octubre de 1934 i el novembre de 1935, uns 1.400 pagesos foren echados de los camps que conreaven. Així mateix unes quatre mil persones eren detingudes a Catalunya i uns trenta mil a tot Espanya i centenars d'aquests detinguts foren empresonats als vaixells Uruguay i Argentina, ancorats al port de Barcelona, al Manuel Arnús en el de Tarragona i a d'altres indrets (Manresa, Berga, etc.). El mateix any 1935, mentre eren coneguts molts d'aquests centenars de presos gràcies al llibre *Estampes de l'Uruguay* de Vicenç Bernades, amb pròleg de Ventura Gassol, el mes de maig, el president Companys i els consellers eren jutjats, condemnats a trenta anys, i traslladats a les presons de Cartagena i El Puerto de Santa María.

Unió de Rabassaires i Front d'Esquerres (1936)

Arribats a les eleccions de febrer de 1936, la UR optà per defensar directament els seus interessos i decidí participar en el "Front d'Esquerres" (Frente Popular) i presentà a Josep Calvet i Pau Padró -president i vicepresident de UR- com a candidats en la coalició d'esquerres, que triomfà, i tots dos obtingueren acta de diputat. En el marc de la restaurada autonomia, la Llei de Contractes de Conreu tornà a estar vigent i es prengueren, amb una direcció de l'IACSI més pactista, una sèrie de mesures per tornar a la situació anterior a l'octubre de 1934. Els pagesos expulsats van poder tornar a les terres que havien conreat i s'arribà a acords respecte els judicis pendents de desnonament. No obstant, la Unió d'ara ja no era la d'octubre. La pressió socialista i anarquista era cada cop més important i alguns sectors s'havien radicalitzat amb la presència de sectors influïts primer pel BOC i després pel POUM, com el propi vicepresident Pau Padró que havia estat militant del BOC. La radicalització de postures a partir del congrés de maig de 1936, portà a la UR a mantenir la seva independència política de l'ERC i a apropar-se als partits obrers, especialment al PSUC a partir de la seva creació. Així, la UR participà com a tal en les diverses institucions catalanes durant tota la Guerra Civil (Comitè Central de Milícies Antifeixistes, Consell d'Economia, etc.) i el seu president, Josep Calvet, ocupà la conselleria d'Agricultura de la Generalitat sense interrupció des de el primer govern de guerra fins al 1939.

18

Després de la guerra, també la UR havia perdut i tot serà diferent.

